

UKM 08/13 Kastediskriminering

«Hvis du ikke blir ansett som et menneske, gjelder ikke menneskerettighetene»

«Tenk deg at du måtte vaske tørtoalett og avløp, koste gater eller ta hånd om de døde i landsbyen bare på grunn av familiebakgrunnen din. Tenk deg at du ble slått, voldtatt og ydmyket fordi du ble sett på som «skitten» og et mindreverdig menneske. Og tenk deg at du ble ansett for å forurense klasserommet og tvunget ut av skolen»

Både den grusomheten som kastediskriminering innebærer og det store omfanget gjør at det blir kalt et av de alvorligste menneskerettighetsproblemenes verden i dag står overfor. I Den norske kirke utfordres vi både av kirker i India og av det økende norske næringslivssamarbeidet med berørte land, særlig India.

Både Ungdommens Kirkemøte 2013 og Den norske kirkes Kirkemøte 2014 skal diskutere hva slags ansvar Den norske kirke har for å fremme menneskerettighetene og hvordan kirkens engasjement for menneskerettighetene skal se ut (Se UKM 04/13). Kastediskriminering er et eksempel på en sak som viser hvorfor menneskerettigheter er viktig for kirken. Behandlingen som kasteløse opplever strider både mot det kristne budskapet og mot menneskerettighetene, likevel er det lite oppmerksomhet og kunnskap om saken. UKM utfordres derfor til å drøfte hva kristne og kirken kan gjøre for å bekjempe kastediskriminering. Denne saken bør ses i sammenheng med UKM 04/13 om Kirkens engasjement for menneskerettighetene, og kan sees på som et eksempel på det kirkens engasjement for menneskerettighetene.

Kastesystemer innebærer en inndeling av mennesker i sosiale grupper (kaster), hvor en persons rettigheter og plikter blir bestemt av hvilken kaste vedkommende er født inn i. Det er et system hvor de på toppen har flest rettigheter og færrest plikter, mens de på bunnen av systemet har færrest rettigheter og flest plikter. Selve den hierarkiske samfunnsstrukturen i kastesystemene, som gir privilegier og begrensninger basert på fødsel, bryter med artikkel 1 i Verdenserklæringen om menneskerettighetene, om alle menneskers medfødte likeverd og like rettigheter.

De som faller utenfor kastesystemet regnes som urene og «urørbare», og rammes av såkalte urørbarhetspraksiser. De blir ofte tvunget til å gjøre arbeid som regnes som urent, som for

Fakta:

Hierarki: lagdelt system der

mennesker har ulike rettigheter og plikter avhengig av hvilket nivå i systemet de tilhører. Hierarki innebærer også at de på høyere nivå har makt over de på lavere nivå i systemet.

Kaste: En avgrenset samfunnsklasse som man blir født inn i og hvor det ikke er mulig å bevege seg mellom kastene. Ofte tett knyttet til yrke. Det indiske kastesystemet har fire hovedkaster, og mange underkaster i hver gruppe.

Dalit: De som faller utenfor det indiske kastesystemet har gjerne blitt kalt kasteløse eller «urørbare», men har selv tatt navnet daliter. De er nederst på den sosiale rangstigen og utsatt for grov diskriminering.

eksempel rengjøring av tørrtoalett og håndtering av døde dyr, slakteri og arbeid med skinn.¹ På norsk har vi vært vant til å kalle denne gruppen for kasteløse, men i India og noen andre land har denne gruppen selv valgt å kalle seg daliter. Dalit betyr undertrykt, og begrepet innebærer både en betegnelse på en urett som begås mot dem og en vilje til motstand.

I 2005 ga den daværende FNs menneskerettighetskommisjon to spesialrapportører i oppdrag å forberede en studie om kastediskriminering, som i FN-systemet kalles «discrimination based on work and descent»). Spesialrapportørenes endelige rapport, som ble levert til FNs menneskerettighetsråd i mai 2009, inneholder et rammeverk for å avskaffe kastediskriminering, kalt *Principles and Guidelines for the Effective Elimination of Discrimination Based on Work and Descent*. Her trekkes det fram en rekke menneskerettigheter som er spesielt relevante fordi de ofte brytes i forbindelse med kastediskriminering. Fra det internasjonale sivilsamfunnsnettverket mot kastediskriminering arbeides det for at dette rammeverket skal bli tatt opp av Menneskerettighetsrådet og at medlemsland lager handlingsplaner på rammeverket.

Noen relevante menneskerettighetsbrudd:

Retten til fysisk sikkerhet og liv og retten til frihet fra vold

Kastediskriminering innebærer at en del mennesker henvises til arbeid som er direkte farlig, samtidig som voldshandlinger mot de mest sårbare gruppene ofte ikke etterforskes og straffes. En rapport fra FNs rasediskrimineringskonvensjon fra 2007 konkluderer for eksempel med at Indias lov fra 1989, «Scheduled Castes and Scheduled Tribes (Prevention of Atrocities («forebygging av grusomhet») Act» ikke er implementert og at kriminalitet mot daliter i stor grad ikke etterforskes av politi eller rettsvesen.

Retten til tros- og livssynsfrihet

Selv om kastediskriminering i India også foregår innenfor både buddhisme, kristendom og islam, har konvertering fra hinduisme til disse religionene vært en måte å unnslippe kastediskrimineringen innenfor hinduismen. Dalitlederen Ambedkar, som ledet kampen for frigjøring og likebehandling for daliter på 1960-tallet, ledet for eksempel en masse-konvertering til buddhismen i 1956. I dag utgjør dalitene flertallet av de kristne i India. En del delstater i India har innført forbud mot å skifte religion, noe som kan ses i sammenheng med en undertrykkelse av daliter. Det som ofte rapporteres som vold mot kristne i India har ofte sin rot i kastemotsetninger mer enn i religionskonflikt, men innebærer samtidig alvorlige brudd på trosfriheten. I India har man en god del viktige kvoteringsordninger som søker å motvirke

Pliktbærer:

Pliktbærer:

Innenfor menneskerettighets-systemet snakker vi om rettighetshaver og pliktbærer.

Rettighetshaveren er den som har rettigheter: Det er først og fremst enkeltmennesket, men i noen tilfeller kan det også være grupper av mennesker.

Pliktbæreren er den som har ansvaret for at rettighetene sine oppfylt. Det er først og fremst staten som har dette ansvaret, derfor kaller vi staten for den *juridiske pliktbæreren*, eller den *primære pliktbæreren*.

Se UKM 04/13 Kirken og menneskerettighetene for mer om rettighetshavere og pliktbærere.

¹ I India er det fortsatt 1,8 millioner mennesker som arbeider med "manual scavenging" (manuell rengjøring av tørrtoalett, en svært farlig praksis), tross at det er ulovlig. I Pakistan er det ofte kristne som jobber med vann og sanitær og som gjør dem stigmatisert og utsatt for økt diskriminering.

diskriminering gjennom øremerkede plasser til daliter innen blant annet utdanning og stillinger i offentlig sektor.

Disse ordningene omfatter imidlertid bare hinduer, buddhister og sikher, og ikke muslimer og kristne. Dette kan innebære at folk velger å ikke konvertere eller å ikke oppgi det dersom de skifter religion.

Retten til fritt valg av arbeid, og til gode arbeidsvilkår, frihet fra tvangsarbeid

Det tradisjonelle kastesystemet reserverer visse yrker for bestemte kaster. Dalitene tvinges ofte til å gjøre det arbeidet som regnes som urent, og som i mange tilfeller er både helsefarlig og nedverdiggende. FNs spesialrapportør for moderne former for slaveri viser til at der er klare forbindelser mellom kastediskriminering og ulike typer tvangsarbeid innenfor blant annet jordbruk, mursteinsproduksjon og gruvearbeid². En del dalitkvinner blir utnyttet i tvungen prostitusjon.

Retten til utdanning

Mens mange kasteberørte land mangler lovgivning som verner kasteløses rett til utdanning, har India relativt gode kvoteringsordninger som skal sikre at også daliter kommer inn på skoler. Kvoteringen gjelder imidlertid kun offentlige skoler. Kristne og muslimske daliter drar ikke fordel av kvoteringen, fordi det ikke er anerkjent at kastesystemet gjelder også for disse personene. For de dalitene som går på skolen, er diskriminering et stort problem, for eksempel ved at de nektes adgang til skolens vann, eller må sitte bakerst i klasserommet. Fysisk mishandling skjer også. Samtidig er mange daliter forhindret å gå på skolen på grunn av fattigdom, lang avstand til skolene eller fordi de tvinges til å arbeide.

Retten til mat, klær og bolig og retten til vann og sanitær

Disse rettighetene brytes både fordi daliter generelt er fattigere enn gjennomsnittsbefolkningen, og på grunn av diskriminering som tvinger dem til å bo i adskilte områder, ofte med dårlige sanitære forhold. Diskriminering av daliter forekommer også i nødhjelpsarbeid, noe som ble dokumentert for eksempel etter tsunamien i 2004. Retten til vann brytes ofte ved at daliter nektes å bruke de samme vannkildene som andre fordi de regnes som urene. Daliter hindres også ofte å eie land.

Pliktbærerne

De berørte landenes myndigheter er de primære pliktbærerne som må stilles til ansvar for at menneskerettighetene brytes på grunn av kastediskriminering. I en del land er det mangel på godt lovverk som er problemet. I India finnes loven Prevention of Atrocity Act og andre lover som gir relativt god beskyttelse mot kastediskriminering, men problemet er at de ikke alltid overholdes. Derfor er det internasjonale arbeidet mot kastediskriminering i stor grad rettet inn mot å holde statene til ansvar, hovedsakelig gjennom FNs mekanismer som landgjennomganger og spesialrapportørens arbeid. Samtidig må *internasjonale selskper* som opererer i berørte land være oppmerksomme på at de har en høy risiko for å bidra til kastediskriminering dersom

² A/HRC/12/21

de ikke kjenner til tematikken eller arbeider aktivt for å hindre medvirkning. *Myndighetene i land som har bistands- eller næringslivssamarbeid* med berørte land er også pliktberere, fordi de kan bidra til menneskerettighetsbrudd gjennom sitt samarbeid med myndighetene i disse landene.

Næringslivssamarbeid

En stor del av tematikken rundt kastediskriminering er knyttet til nærings- og arbeidsliv. Særlig det økende norske næringslivssamarbeidet med India, både fra private selskaper og myndighetenes side, gjør at det blir et enda viktigere også for Norge. Med økt norsk næringslivssamarbeid med for eksempel India, er det en fare for at norske selskaper og norske myndigheter blir medansvarlig for en svært omfattende og systematisk undertrykking av en gruppe. Samtidig kan dette være noe norske selskaper faktisk tjener på, uten nødvendigvis å være klar over det selv. Dette gir oss i Norge både et etisk ansvar og muligheter for å påvirke. I menneskerettslig forstand er det først og fremst den norske stat som kan holdes ansvarlig bidrar til å legge til rette for virksomhet som innebærer rettighetsbrudd. Ifølge rammeverket "Protect, respect and remedy" om næringsliv og menneskerettigheter³ har også kommersielle selskaper et selvstendig ansvar for å ikke bidra til at menneskerettighetene brytes.

Dalitteologi: Et godt budskap for daliter

Daliter har vært vant til å bli regnet som urene og mindreverdige, og ikke ha de samme rettigheter som andre mennesker. Behandlingen dalitene har fått gjør at de også har begynt å se på seg selv som urene eller mindreverdige. Kristendommens budskap om at alle mennesker er likeverdige i Guds øyne er derfor et grensesprengende budskap for mange daliter. Historiene om Jesus som rører ved spedalske, som på Jesu tid ble oppfattet som urene, har vært viktig. Jesus ble født i en skitten stall, og levde sitt liv blant samfunnets laveste. Historiene om Jesu liv er derfor i seg selv et frigjørende budskap for daliter, som i lys av disse historiene kan begynne å se seg selv som verdifulle, og derfor også kjempe for å bli behandlet som likeverdige. På samme måte som det kristne budskapet inspirerte til kamp mot slaveriet og mot det rasistiske apartheid-systemet i Sør-Afrika, inspirerer det i dag daliter til kamp for likeverd og mot kastediskriminering. Dalitteologi går ut på å lese evangeliet med utgangspunkt i daliters egne erfaringer. Hva slags budskap har evangeliet til daliter i dag? Og hva slags budskap er det kristne budskapet inn i et samfunn preget av kaste-diskriminering? For mange daliter har kristendommens budskap også blitt et budskap om avskaffelse av kastediskriminering. Men dessverre er også kirkene selv preget av de hierarkiske strukturene i kastesystemet, og kastediskriminering skjer også i kirkene. Et budskap om Gud som «hersker» og «konge» har blitt brukt for å forsvare et system der kasteløse må underordne seg kirkens ledere –som ofte er høykaste. De kristne kasteløses kamp for likeverd er derfor en kamp både om likeverd innad i kirkene og en kamp mot diskriminering i samfunnet.

³ A/HRC/17/31: Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework

Den norske kirke og kastediskriminering

Som en del av det norske sivilsamfunnet har Den norske kirke et etisk ansvar for å stille norske myndigheter til ansvar –både som medlem i FN, i deres direkte relasjoner med kasteberørte land, og i myndighetenes næringslivssamarbeid. Dette er spesielt relevant på grunn av norske myndighetenes strategi om å øke næringslivssamarbeidet med India.

Som en del av et globalt kirkelig fellesskap har Den norske kirke et ansvar for å støtte kirker og kristne som kjemper mot kastediskriminering, samt å kritisere når kastediskriminering skjer i kirkene. Det lutherske verdensforbund har definert kastediskriminering som et prioritert område i sin strategi for 2012-2017, og Kirkenes Verdensråd har også dette høyt på sin agenda. Det er naturlig at Den norske kirke deltar i dette arbeidet og benytter seg av den refleksjonen og nettverkene som utvikles i de økumeniske organisasjonene.

Norske misjonsorganisasjoner har betydelige erfaringer fra land og lokalsamfunn som er berørt av kastediskriminering, og Den norske kirke kan bidra med å formidle kontakt mellom disse og andre sivilsamfunnsaktører som arbeider opp mot FN og internasjonal politikk.

Gjennom eierskapet i Det norske menneskerettighetsfond støtter Den norske kirke lokale menneskerettighetsorganisasjoner som arbeider for daliters rettigheter i India og minoriteters rettigheter i Pakistan hvor også kastediskriminering er et utbredt problem.

Mellomkirkelig råd for Den norske kirke er en av initiativtakerne til det Det norske Dalit Solidaritetsnettverk (NDSN, www.dalit.no), etablert i 2012, som i felleskap med andre norske aktører ønsker å løfte saken i Norge. NDSN arbeider for avskaffelse av kastediskriminering og har som en viktig aktivitet å utfordre norske myndigheter, bedrifter og andre norske aktører som arbeider i kasteberørte land til å tilegne seg mer bevissthet rundt saken og sin rolle.

Utfordringsspørsmål

- Hvordan kan Den norske kirke bidra til kunnskap og bevissthet i Norge om kastediskriminering?
- Har vi grupper i vårt samfunn som vi ser på som mindre verdt enn andre, og som er utsatt for en diskriminering som har likhetstrekk med kastediskriminering? Hva er likheter og forskjeller på denne diskrimineringen og kastediskriminering?

Ressurser:

www.dalit.no

www.idsn.org

www.ncdhr.org.in